

duntur; quoniam rationes, quibus innituntur, nec perspicue demonstrativæ, nec penitus insolubiles existunt: unde et ipsemet D. Thomas fatetur, quod *adhuc non est demonstratum, quod Deus non possit facere, ut sint infinita actu*¹. Nihilominus, argumenta pro eisdem militantia, et probationes ab ipso D. Thoma productæ, tum in *Summa Theologica*, tum in *Summa Contra Gentes*, ejus ponderis sunt, ut si non scientificam proprie ac demonstrativam, ast certe morali æquivalentem certitudinem præ se ferant. Quidquid tamen sit de possibilitate extensionis infinitæ, sive continuæ, sive discretæ, explodenda penitus opinio Cartesii, qui huic mundo indefinitam concedit extensionem. Siquidem, gallus philosophus non aliud adfert fundamentum ad stabiliendam extensionem indefinitam, quæ a parte rei in infinitam necessario resolvitur², nisi vim nostræ imaginationis, qua spatium sine termino imaginamur. Sed hoc est indefinitum cum infinito, et imaginationem cum ratione pura confundere; quod equidem principiis sanæ philosophiæ adversatur.

¹ *Opusc.* 14, circ. fin.

² Dico extensionem indefinitam Cartesii reduci ad infinitam, quia, ut merito observat Balmes: "No hay inconveniente en decir que la extensión del mundo es indefinida, si se entiende que nosotros no podemos asignar sus límites; pero en la realidad los límites existirán ó no existirán... Si existen, la extensión del mundo es finita; si no existen, es infinita; en todo caso, la palabra indefinido no expresa nada.

El argumento de Descartes, si prueba algo, prueba la verdadera infinidad del mundo; pues que si hemos de retirar indefinidamente los límites de éste, porque indefinidamente concebimos (melius diceret, *imaginamur*) siempre una extensión más allá de toda otra extensión; como, por otra parte, sabemos que esta serie de conceptos no tiene ningún límite, podemos trasladar desde luego la ilimitación al objeto que corresponde á los conceptos, y afirmar que la extensión del mundo es absolutamente infinita., *Filos. Fund.*, lib. 8.º, cap. XIII.

ARTICULUS SECUNDUS

De ente possibili et impossibili.

Prænotanda:

1.º *Possibile* illud dicitur, quod aptitudinem seu potentiam habet ad existendum, sive hæc aptitudo ad actum secundum reducta sit, prout contingit in omni ente actuali; siquidem, quod actu existit, *potest* existere, sub quo conceptu ipsemet Deus ens possibile dici potest, quatenus non repugnat ejus existentia; sive præfata aptitudo accipiatur prout præcisa ab existentia actuali, quam *potest* habere; et hæc est communiter accepta possibilitas, sub qua nec Deus, nec creaturæ actu existentes comprehenduntur.

2.º Cæterum, ut aliquid, quod actu non existit, dicatur *possibile perfecte et adæquate*, requiritur ejusdem possibilitas, tam *interna*, quam *externa*. Harum prima dignoscitur et constituitur per *aptitudinem absolutam ad habendam existentiam*, quatenus attributa seu prædicata rei mutuo sese non excludunt. Altera constituitur per ordinem ad causam, quæ rem possibilem actu existentem reddere potest: quantum vis enim concipiamus rem immunem a contradictione quoad prædicata constitutiva, v. g., hominem, hic homo revera existentiam habere non poterit, ac proinde nec completa et adæquata possibilitate gaudebit, nisi simul concipiamus, existere aliquam causam, quæ possit ipsi communicare existentiam realem et physicam, quam nondum habet. Ergo possibilitas *adæquata* entis coalescit ex possibilitate interna, quæ etiam *absoluta* dicitur, et ex externa, quæ *relativa* posset dici, tum quia includit ordinem ad causam efficientem, tum quia varia est pro varietate causarum. Siquidem,

3.º Quoniam, ex dictis, possibilitas externa respicit causæ producentis, hujus naturam et conditionem necessario sequitur, ita ut tot sint genera *possibilitatis externæ*, quot sunt genera seu gradus causarum, quæ effectum producere queunt.

Atque hinc exurgit triplex genus possibilitatis externæ, nempe, possibilitas *metaphysica*, quæ se extendit ad omnia, quæ sunt absolute possibilia, et cui opponitur *metaphysica* impossibilitas; possibilitas *physica*, quæ extenditur ad ea, quæ non superant vires naturæ, cui opponitur *physica* impossibilitas, in eo posita, quod aliquid fieri nequeat viribus naturæ et salvis hujus legibus: possibilitas *moralis*, quæ se extendit ad ea, quæ fieri possunt, salvis legibus naturæ moralis, cui opponitur *moralis* impossibilitas, dum repugnat, aliquid fieri attentatis naturæ moralis legibus, sive propensionibus naturalibus ac circumstantiis rerum.

4.º Possibilitas interna et absoluta rerum, nec ex intellectu nostro, nec ex rebus actu existentibus pendet. Quandoquidem, independenter a nostro intellectu et quavis ejus cogitatione, circulus, ex. gr., possibilitatem internam habet, eo ipso quod ejus predicata et attributa nullam contradictionem involvunt, nec ullam repugnantiam ad existendum. Non absimiliter, antequam res actu existat, veram possibilitatem habet, quæ quippe nihil realem existentiam accipit, nisi ens possibile sit; unde possibilitas interna seu absoluta rei naturæ ordine præcedit ejusdem existentiam actualem. Immo etiam, si fingamus, cuncta entia finita in nihilum redigi, adhuc remaneret ipsorum possibilitas. Ergo ens dicitur possibile absolute et interne, independenter ab intellectu et a rebus actu existentibus.

His prælibatis, superest, ut naturam et originem possibilitatis internæ vestigemus. Quocirca: 1.º non defuere, qui existimarint, possibilitatem absolutam rerum constitui per divinam omnipotentiam, ita ut res illæ dicantur possibiles, et ideo dicantur possibiles, quæ et quia a Deo fieri possunt¹;

¹ Hanc opinionem non semel commemorat et rejicit D. Thomas, ac inter alia hæc habet: "Si autem dicatur, quod Deus sit omnipotens, quia potest omnia, quæ sunt possibilia suæ potentiae, erit circulatio in manifestatione omnipotentiae, hoc enim non erit aliud quam dicere, quod Deus est omnipotens, quia potest omnia,

2.º Cartesius contendit, possibilitatem rerum ex libera Dei voluntate repetendam esse, ita ut, apud hunc philosophiæ christianæ pseudo-reformatorem, «quia voluit (Deus), tres angulos trianguli necessario æquales esse duobus rectis *idcirco hoc verum est et fieri aliter non potest*, atque ita de reliquis;» 3.º alii e converso possibilitatem entium a Deo prorsus independentem faciunt; 4.º denique, Scotus possibilitati internæ concedit esse aliquod logicum a Deo distinctum et independens. Ut ergo vera pronuntiata philosophiæ christianæ elucescant, sit

THESIS I.^a

Possibilitas interna rerum non pendet ex libera Dei voluntate.

Prob. 1.º Si entium possibilitas interna a libera Dei voluntate penderet, possibilia et impossibilia absoluta essent mutationi obnoxia, quod enim pendet ex libera voluntate Dei, v. g., *Petrus existere*, potest esse vel non esse; ergo Deus efficere posset, ut ens, quod dicitur absolute vel interne impossibile; ex. gr., circulus quadratus, evadat interne possibile. Atqui Deus potest producere quidquid est interne possibile; ergo posset producere circulum quadratum, hominem sine rationalitate, lapidem intelligentem; siquidem, juxta Cartesium, figura quadrata circulo, et intelligentia lapidi, solum repugnant, quia Deus voluit repugnare; ergo, si Deus voluerit, ipsis non repugnabunt. Ergo poterit Deus efficere, ut contradictoria sint simul, et quod negatio affirmationem non tollat, aut vice versa¹.

quæ potest. Dicitur autem aliquid possibile vel impossibile absolute, ex habitudine terminorum: possibilem quidem, quia prædicatum non repugnat subjecto; impossibile vero absolute, quia prædicatum repugnat subjecto, ut hominem esse asinum.» *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 25, art. 3.º

¹ En inventionem hominis, qui a quibusdam philosophis catho-

THESIS 2.^a

Possibilitas interna rerum fundamentum habet in intellectu Dei ac divina essentia.

Prob. Res, quæ dicuntur interne possibiles, et quæ idcirco externam quoque possibilitatem respectu Dei obtinent, eatenus dicuntur possibiles absolute, quatenus exhibent rationem entis; sicut e converso, interne impossibile et respectu ipsius Dei illud dicitur, quod non habet rationem entis, quia, ut habet D. Thomas, «oportet, quod Deus dicatur non posse quidquid est contra rationem entis.» Atqui res interne possibilis ac proinde producibilis per Dei potentiam eatenus exhibet rationem entis, quatenus continetur in intellectu atque essentia Dei; ergo rerum interna possibilitas fundamentum et rationem sufficientem desumit ex intellectu Dei, in quo necessario repræsentatur quidquid potest habere rationem entis. Atque exinde etiam ex essentia divina; tum quia hæc concipitur ut prior et ratio sufficiens intellectus; tum maxime quia ideæ archetypæ, quibus continentur et repræsentantur omnia, quibus entis ratio non repugnat, nihil sunt aliud quam ipsa divina essentia, prout est infinite participabilis et imitabilis per creaturas possibiles.

Confirmatur et illustratur hæc ratio. Deus, utpote ens summe intelligens, et suam essentiam perfectissime cognoscit, et non operatur nisi ex præconcepta idea exemplari operis faciendi; hic enim est proprius modus operandi agentis intellectualis, qua talis. Jam vero, quia divina essentia est infinita in suo esse, a Deo cognoscitur, non solum prout in se est absolute, sed etiam prout infinitis modis potest participari et imitari. Porro, essentia divina, a Deo sub hac ratione intellecta, evadit idea exemplaris omnium creaturarum pos-

licis instaurator et *parens* christianæ metaphysicæ vocatur; ex qua principium contradictionis evertitur, et universalis scepticismus inducitur.

sibillum, sive omnium, quibus ratio entis non repugnant, quia essentia divina, ratione suæ infinitatis, et quia est ipsum esse purum et subsistens, necessario repræsentat et continet *imitabiliter* quidquid rationem entis habere potest, quod est ipsum possibile internum et absolutum. Ergo interna rerum possibilitas pendet vel potius indentificatur cum ideis divinis, quæ nihil sunt aliud quam ipsa essentia divina, a Deo cognita prout multiforimi ratione imitabilis.

Ad rem egregie D. Thomas, inter alia plurima, quæ brevitas causa prætermittere cogimur¹: «Ipse (Deus) enim essentiam suam perfecte cognoscit; unde cognoscit eam secundum omnem modum, quo cognoscibilis est. Potest autem cognosci, non solum secundum quod in se est, sed secundum quod est participabilis secundum aliquem modum similitudinis a creaturis. Unaquæque autem creatura habet propriam speciem (determinatam essentiam, ac proinde rationem entis), secundum quod aliquo modo participat divinæ essentiae similitudinem. Sic igitur, in quantum Deus cognoscit suam essentiam ut sic imitabilem a tali creatura, cognoscit eam ut propriam rationem et ideam hujus creaturæ, et similiter de aliis.» Et alibi: «Essentia sua est idea rerum, non quidem ut essentia, sed ut est intellecta: res autem creatæ non perfecte imitantur divinam essentiam; unde essentia non accipitur absolute ab intellectu divino ut idea rerum, sed cum proportionem creaturæ fiendæ ab ipsa divina essentia. Et ideo ipsa divina essentia, cointellectis diversis proportionibus rerum ad eam, est idea uniuscujusque rei. Unde, cum sint diversæ rerum proportionem, necesse est esse plures ideas: et est quidem una (idea) omnium (rerum) ex parte essentiae (divinæ); sed pluralitas invenitur ex parte diversarum proportionum creaturarum ad ipsam.»²

Corollaria:

I.^m Ergo fundamentum primum et remotum entium pos-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 15, art. 2.º

² *QQ. Disp. De Verit.*, q. 3.^a, art. 2.º

sibulum constituendum est in essentia divina, quæ, utpote infinita, continet omnes gradus et perfectiones entis; fundamentum vero proximum seu immediatam rationem sufficientem possibilitatis internæ entium reponere oportet in intellectu divino, quatenus in eo continentur ideæ seu rationes primitivæ exemplares rerum omnium, quæ rationem entis possunt participare.

2.^m Ergo veritates illæ, quæ continent et exprimunt relationes necessarias entium possibilium, fundamentum reale habent in ipsa essentia divina, vel potius in ideis divinis, quæ se habent ut formæ seu rationes exemplares, æternæ, et immutabiles rerum, quæ vel creantur, vel creari queunt. Atque ex hujusmodi ideis divinis, quæ necessariæ, æternæ et immutabiles existunt, derivantur necessitas, æternitas et immutabilitas, quibus prædictæ veritates donantur¹.

3.^m Ergo rejicienda sententia Storchenau, qui docet, possibilitatem internam rerum a Deo minime pendere. Siquidem, ex hucusque dictis satis constat, in hypotesi non existentia Dei, necessario tolli entia possibilium. Cui doctrinæ adstipulatur Leibnitz, dum ait²: «Ipsa rerum possibilitas, cum actu non existunt, realitatem habet fundatam in divina existentia: nisi enim Deus existeret, nihil possibile foret, et possibilium ab æterno sunt in ideis divini intellectus.»

THESIS 3.^a

Res interne possibles nullum in seipsis habent distinctum vel independens ab esse divino.

¹ Naturam et munera idearum divinarum egregie, pro more, describit D. Augustinus his verbis. «Ideæ sunt principales quædam formæ, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quia ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ ac semper eodem modo se habentes, quæ divina intelligentia continentur. Sed cum ipsæ, non orientur, nec intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne, quod oriri vel interire potest.» *Quest.* 82, q. 46.

² *Causa Dei ass.*, núm. 8.º

Hæc thesis nihil est aliud quam applicatio legitima et consecrarium præcedentium. Nam, si interna possibilitas non pendet ex libera Dei voluntate, et simul constituitur per essentiam divinam, identificaturque cum ideis divini intellectus, pronum est colligere, entia possibilium, præter esse ideale seu objectivum, quod habent in nostro intellectu, dum percipiuntur, nullum aliud esse habere posse nisi ipsum esse divinum, quod quidem esse divinum, sive Dei essentia, ut diximus, entia omnia possibilium in se continet, quatenus est fundamentum et ratio sufficiens ipsorum. Sicut ergo ideæ intellectus divini non habent aliud esse præter esse essentia divina, ita nec possibilium, quæ continentur ideis divinis, habent aliud esse præter esse idearum divini intellectus, quæ non distinguuntur ab essentia divina, sed cum ipsa identificantur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. I.^o Ens omnipotens illud dicitur, quod potest omnia facere; atqui Deus est omnipotens: ergo potest omnia facere, ac proinde etiam ut possibilium evadant impossibilia, et e converso.

Resp. dist. maj. Ens omnipotens., potest omnia facere, quæ contradictionem non includunt, conc.; secus, neg. Igitur, Deus dicitur omnipotens, non quod possit producere contradictoria, quippe hoc idem esset ac producere nihilum seu non ens, cum idem sit contradictionem includere ac excludere rationem entis. Sed omnipotens potius ac directe dicitur, quia potest perducere ad existentiam omnia illa, quibus ratio entis non repugnat. Quapropter ad rem D. Thomas¹: «Esse divinum, super quod ratio divinae potentia fundatur, est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse perfectionem. Unde quidquid potest habere rationem entis, continetur sub possibilibus

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 25, art. 3.º

absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens. Nihil autem opponitur rationi entis nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibilis absoluti (quod subditur divinæ omnipotentiae), quod implicat in se esse et non esse simul. Hoc enim omnipotentiae non subditur, non propter defectum divinæ potentiae, sed quia non potest habere rationem factibilis neque possibilis.

Obj. 2.º Rerum possibilitas pendet ab eo, quo sublato, tollitur; atqui sublata Dei omnipotentia, tollitur rerum possibilitas; ergo...

Resp. omissio ant. dist. min. Tollitur rerum possibilitas adæquata, conc.; inadæquata, subdist.: *ex consequenti*, conc.; *quia omnipotentia sit ratio efficiens, vel formalis possibilitatis*, neg. Possibilitas adæquata et completa rerum, præter internam, externam quoque possibilitatem includit; quæ quidem sine Dei omnipotentia, quam respicit externa possibilitas, consistere nequit. At si sermo sit de sola interna possibilitate, hæc ab omnipotentia quidem minime pendet, quasi omnipotentia sit ratio sufficiens possibilitatis internæ; quia, si per impossibile supponamus, sublata Dei omnipotentia, remanere ejus essentiam cum ideis exemplaribus, prout nunc extant in mente divina, jure merito dici posset, entia, quæ repræsentantur præfatis ideis, esse possible interne. Cum ergo dicitur, quod, sublata omnipotentia Dei, tollitur possibilitas interna rerum, id solum verificatur et consequitur *a posteriori*, et veluti *sensu materiali*, quatenus tolli nequit Dei omnipotentia, quæ simul tollatur ejus essentia cum ideis; quibus sublatis, nihilum absolutum inducitur, ac proinde nulla remanere potest entium possibilitas, sive externa, sive interna. Quamvis porro omnipotentia a divina essentia realiter non distinguatur, distinguitur tamen virtualiter, quatenus eam concipimus ut attributum fluens ab essentia divina, ipsaque proinde posterior naturæ ordine et secundum modum nostrum concipiendi.

Obj. 3.º Si possibilitas interna rerum a Deo penderet, ad sensum expositum, entia creata a Deo non distinguerentur

realiter; atqui hoc et absurdum existit, et pantheismum redolet; ergo... Prob. maj. Ex secunda thesi, possibilitas interna rerum indentificatur cum ideis divinis; atqui ideæ divinæ ab ipso Deo realiter non distinguuntur; ergo nec entia possible. Prob. cons. Entia creata sunt ipsa entia possible, quatenus recipiunt existentiam physicam, per quam transiunt a statu possibilitatis ad statum actualitatis; ergo...

Resp. neg. maj. Ad prob., dist. maj. Possibilitas interna rerum indentificatur cum ideis divinis, *formaliter et subjective*, neg.; *terminative et objective*, conc. Et similiter ad min. Ideæ divinæ, *formaliter et subjective acceptæ*, ab ipso Deo realiter non distinguuntur, conc.; *si accipiantur terminative et objective*, neg. Ut solutio plenius faciliusque capiatur, accipiamus in Deo formam exemplarem sive ideam *hominis*. Hæc idea potest spectari: 1.º quatenus est realitas quædam existens in essentia divina; 2.º quatenus respicit naturam humanam et non aliam, atque quatenus exinde *homo* est terminus seu objectum repræsentatum per eam. Aliud est ergo idea divina hominem repræsentans, aliud homo possibilis per eam repræsentatus, sicut aliud ea notio vel idea Petri, quam in mente habeo, et aliud Petrus ipse extra me physice existens. Sub primo respectu, idea divina hominis indentificatur cum essentia divina, ast minime sub secundo respectu sive ex parte termini; quoniam homo, qui *potest* produci, et qui repræsentatur in idea divina, aliquid est ab hac idea distinctum. Etenim, Deus eatenus dicitur rem possibilem producere sive actualem reddere, quatenus efficit ut existentiam et realitatem physicam habeat id, quod antea solum erat in potentia ad existentiam physice habendam, non vero quasi Deus, dum rem possibilem producit vel creat, ipsam ideam exemplarem, quam præhabet in sua essentia, actuet per existentiam physicam; hæc quippe existentia in essentia ex nihilo educta recipitur, et non in idea ipsa exemplari mentis divinæ. Hæc tamen idea divina merito dicitur fundamentum et ratio possibilitatis illius rei, tum quia, antequam producat res, in illa idea repræsentatur, tum quia dum actu pro-

ducitur, ad normam et imitationem illius ideæ producitur.
Obj. 4.º Quod concipi potest independenter ab alio, ab ipso non pendet; atqui possumus cogitare et concipere rerum internam possibilitatem, quin de ideis aut essentia divina quidpiam cogitemus; ergo...

Resp. 1.º neg. maj. Secus enim admittere cogere, mundum mundanaque entia a Deo non pendere, cum de rebus plurimis singillatim cogitare possimus, quin Deum actu cogitemus. Sed præterea,

Resp. 2.º dist. min. Possumus, etc., quoad conceptum ejus *primarium*, conc.; *perfectiorem* et *adæquatam notionem*, neg. Conceptus primarius possibilitatis internæ habetur, dum ejus natura absolute et secundum se spectatur; quæ, cum consistat in non repugnantia extremorum, vel prædicatorum rei possibilis, solum exigit collationem horum extremorum, pro qua actualis cogitatio Dei minime requiritur, sicut non requiritur ad percipiendum Petrum esse ens reale et distinctum a lapide. Ast vero, sicut Petrus cognosci nequit perfecte et adæquate, hoc est, quoad omnia attributa et relationes, quæ includit, nisi cognoscatur ejus dependentia a Deo quoad esse et conservari, ita perfecta et adæquata rerum possibilitas non habetur, nisi dum agnoscitur, convenientiam prædicatorum, in qua formaliter et immediate consistit possibilitas interna, pendere et oriri ex essentia divina ejusque ideis tamquam ex fundamento et ratione sufficienti.

Obj. 5.º Si possibilitas interna rerum constituitur per convenientiam notarum seu prædicatorum essentia, atque per hujus repræsentationem in ideis divinis, limites apponuntur omnipotentia Dei; ergo... Prob. ant. In data hypothesi, actio productiva Dei non posset terminari nisi ad res interne possibles, et in ideis divinis præcontentas et repræsentatas; atqui hoc est opponere limites omnipotentia divinæ, quippe quæ nihil extra enumerata possible posset producere; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. min. Quandoquidem, falsum prorsus est, limites ullos vere apponi potentia divinæ ex

eo, quod solum producere possit entia absolute possible, quæ divinis ideis continentur. Dicere namque, Deum posse producere possible interne, idem est ac dicere, eum posse producere omnia, quæ possunt habere rationem entis. Quod quidem tantum abest, ut limites omnipotentia apponat, ut potius penitus removeat; tum quia ea, quæ possunt habere rationem entis, sunt infinita, sicut et ideæ divinæ, quibus continentur; tum quia hoc ipsum, quod Deus nequit entia interne impossible producere, minime oritur ex defectu aut limitatione potentia, sed ex defectu, vel negatione termini, cum ens interne impossible convertatur cum *non-ente* seu *nihilo*: quapropter, ut aptissime habet D. Thomas, «convenientius dicitur, quod ea non possint fieri, quam quod Deus non possit facere.»

SCHOLIUM.

Doctrina hæc circa entis possibilitatem nexum atque relationem habet cum doctrina theologica circa Dei scientiam *visionis et simplicis intelligentia*. Atque harum prima ea dicitur, qua Deus cognoscit creaturas, quæ aut fuerunt, aut sunt, aut erunt, quatenus ipsarum existentia physica præsens existit in Dei æternitate: altera respicit creaturas pure possible, quæ nec fuerunt, nec sunt, nec erunt. Creaturæ actuales, quæ sunt objectum scientia *visionis*, respiciunt Deum, non solum ut rationem sufficientem, sed ut causam etiam, ex qua et per quam existentiam acceperunt: creaturæ vero pure possible, quæ objectum constituunt scientia *simplicis intelligentia*, respiciunt quidem Deum ut *rationem* sufficientem, non vero ut causam possibilitatis ipsarum. Quamvis enim possumus dicere, ideas divinas continere rationem, quare hæc vel illa res sit possibilis, non possumus tamen dicere, esse proprie causam efficientem possibilitatis ejusdem; cum hæc possibilitas *realiter spectata*, hoc est, quoad realitatem, quam includit, sit ipsa idea divina. Ex quibus omnibus hæc philosophico-theologica colligitur: